

Айн Ренд

АТЛАНТ РОЗПРАВИВ ПЛЕЧІ

Частина друга

Або – або

КИЇВ – 2015

ЗМІСТ

Розділ I:	
ЗЕМНИЙ ЧОЛОВІК	6
Розділ II:	
АРИСТОКРАТІЯ ПРОТЕКЦІЇ	57
Розділ III:	
ДОБРОЧЕСНИЙ ШАНТАЖ	115
Розділ IV:	
ДОЗВІЛ ЖЕРТВИ	165
Розділ V:	
ПЕРЕВИЩЕННЯ КРЕДИТУ	209
Розділ VI:	
ДИВОВИЖНИЙ МЕТАЛ	256
Розділ VII:	
МОРАТОРІЙ НА РОЗУМ	301
Розділ VIII:	
ЗАРАДИ НАШОЇ ЛЮБОВІ	353
Розділ IX:	
ОБЛИЧЧЯ БЕЗ БОЛЮ, БЕЗ СТРАХУ, БЕЗ ПРОВІНИ	385
Розділ X:	
ЗНАК ДОЛАРА	411

Розділ I

ЗЕМНИЙ ЧОЛОВІК

Доктор Роберт Стадлер перетинав офіс, потерпаючи від холоду. Весна забарилася. Мертвотно-сірий колір пагорбів за вікном здавався фарбою, розтушованим переходом від брудно-білих небес до свинцевої чорноти річки. Зрідка спалахувала сріблясто-жовтим, майже зеленим, віддалена латка схилу, негайно згасаючи. Хмари розтріскувалися від єдиного сонячного променя, а тоді, повільно проціджуючись, змикалися знову. «В офісі не холодно, – подумав доктор Стадлер. – Мене заморожує цей краєвид за вікном».

Сьогодні не було зимно; докторові здавалося, що холод сидить у нього в кістках, накопичившись за зимові місяці, коли від роботи відволікало усвідомлення браку опалення та повсюдні розмови про збереження тепла. Дедалі частіше природні катаклізми втручаються у людські справи – це безглуздо, думав він; такого ніколи досі не було, навіть за суворих зим; якщо повинь змивала частину залізниці, ніхто протягом двох тижнів не мусив перебиватися консервованими овочами; якщо під час грози вибувала з ладу електростанція, такі заклади, як Державний науковий інститут, не залишалися знеструмлені аж на п'ять днів. П'ять заморожених зимових днів, думав він, протягом яких величезні лабораторні двигуни стояли завмерлі; змарновані години, упродовж яких його люди мали би працювати над проблемами, що сягали самої суті всесвіту. Він гнівно відвернувся від вікна, але зупинився і знову повернувся до нього. Доктор не хотів бачити книжку, що лежала на столі.

Добре, якби прийшов доктор Ферріс. Чоловік зиркнув на годинник: доктор Ферріс запізнявся – нечувана річ! Запізнявся на зустріч із ним! Доктор Флойд Ферріс, камердинер науки, якого, здавалося, завжди знічувало те, що, вітаючись, він може зняти лише одного капелюха.

Несамовита погода, як на травень, – дивувався Стадлер, дивлячись на річку; безперечно, доктор так почувався саме через погоду, а не через книжку. Поклав її на найпомітнішому місці, зауваживши, що небажання бачити цей томик більше за звичайну відразу; то була емоція, якої він ніколи не визнає. Переконавав

себе, що підвівся з-за столу не через книжку – просто змерз і захотів порухатися. Звільнившись із пастки між столом і вікном, перетнув кімнату. Подумав, що після розмови з доктором Феррісом, викине книжку в смітник, де їй і місце.

Стадлер дивився на латку зелені та сонячного світла на віддаленому пагорбі, що була немов запорука весни у світі, де, здавалося, ніколи вже не проб'ється ні травинки, ні пуп'янка. Нептерпляче всміхнувся, й коли латка зникла, відчув раптовий пронизливий біль через власне завзяття, через ту відчайдушність, із якою прагнув це завзяття вгамувати. Пригадалася розмова торішньої зими з видатним романістом. Письменник прибув із Європи, щоб написати про доктора статтю. Зазвичай Стадлер нехтував інтерв'ю, але тут несподівано заходився говорити охоче й довго, аж занадто довго. Він помітив на письменниковому обличчі натяк на інтелект і відчув безпричинну, відчайдушну потребу розуміння. Стаття вийшла багатослівна, перенасичена дифірамами, в ній було спотворено кожен докторову думку. Закриваючи журнал, він тоді відчував точнісінько те, що й зараз, коли так потерпав від браку сонячних променів.

«Добре...» – подумав він, відвертаючись від вікна. Доктор був готовий погодитися, що його час від часу охоплювали напади самотності; але це була добровільна самотність, туга за живим, мислячим розумом. Із гіркотою та презирством подумав, як же він утомився від усіх тих людей; він мав справу з космічними променями, натомість решта не здатні були впоратись із грозою.

Його рот судомно сіпнувся, наче від ляпаса, що забороняв такі думки. Чоловік роздивлявся томик на столі. Палітурка яскраво і свіжо лисніла: книжка з'явилася два тижні тому.

– Але я не маю з нею нічого спільного! – вигукнув він сам до себе. Цей покрик, здавалося, розчинився у невблаганній тиші. Докторові ніщо не відповіло – ні луна, ні прощення.

Назва на книжковій обкладинці запитувала: «Чому ти думаєш, начебто думаєш?»

У свідомості Стадлера, схожій на тишу судового залу, не пролунало жодного звуку: ні відгуку жалості, ні слова на захист – нічого, крім абзаців, які врзались у надзвичайну пам'ять: «Думка – це примітивний забобон. Причина – ірраціональна ідея. Дитяче уявлення, начебто ми здатні мислити, стало найдорожчою помилкою людства».

«Те, що ви думаєте, начебто думаєте – ілюзія, спровокована роботою залоз, емоціями та й, урешті-решт, вмістом вашого шлунка».

«Сіра речовина, що ви нею так пишаєтеся, схожа на дзеркало у кімнаті сміху, передаючи викривлені сигнали з реальності, які назавжди будуть недсяжні для розуміння».

«Що більше ви впевнені у раціональності власних висновків, то сильніше помиляєтеся. Ваш мозок – інструмент пересмикування; що активніший мозок – то вагоміші пересмикування».

«Гіганти інтелекту, яких ви так обожнюєте, колись навчили вас, що земля пласка, що атом – найменша частка матерії. Вся історія науки – це послідовність викритих оман, а не досягнень».

«Що більше ми знаємо, то частіше довідуємося, що не знаємо нічого».

«Тільки цілковитий невіглас може дотримуватися старосвітської ідеї, що побачити – означає переконатися. Побаченому не слід вірити насамперед».

«Науковець знає, що камінь – це зовсім не камінь. Ідентична ситуація і з подушкою, набитою пір'ям. Обидва предмети – хмароподібне утворення однакових невидимих обертальних часток. Але ж, скажете ви, неможливо використати камінь замість подушки? Що ж, це лише доводить вашу безпорадність супроти фізичної реальності».

«Останні наукові відкриття – наприклад, приголомшливі досягнення доктора Роберта Стадлера, – остаточно продемонстрували, що наше мислення не здатне осягнути природи всесвіту. Ці відкриття привели науковців до неприпустимих із погляду людської логіки суперечностей, які, проте, існують насправді».

Тож знайте, мої дорогі старосвітські друзі: нині вже доведено, що раціональне – це божевільне».

«Не сподівайтесь на узгодженість. Будь-що є запереченням усього решти. Не існує нічого, крім суперечностей».

«Не шукайте «здорового глузду». Вимагати «глузду» – це абсурд. Природа не має сенсу. Ніщо не має сенсу. Єдині хрестоносці, що воюють за «сенса», – це старанні й інфантильні старі діви, нездатні знайти кавалерів, та старомодні крамарі, які думають, що всесвіт елементарний, мов акуратний переоблік чи їхній рідненький касовий апарат».

«Розірвімо ланцюги упереджень, що зветься Логікою. Невже ми дозволимо, щоб нас зупинили силогізми?»

«Отож, ви думаєте, що впевнені у своїх переконаннях? Ви ні в чому не можете бути впевнені. Чи наражатимете ви на небезпеку злагоду у вашій спільноті, дружбу з сусідами, власне становище, репутацію, добре ім'я та фінансову певність заради ілюзії? Заради того, щоб зануритись у марево і думати, начебто ви думаете? Чи збираєтеся ризикувати і поневірятися по судах у наш ненадійний час, протиставляючи чинний соціальний лад уявним поглядам, які ви називаєте своїми переконаннями? Кажете, ви певні, що маєте рацію? Ніхто не має рації і навіть не може її мати. Відчуваєте, що весь світ навколо вас помиляється? Ви не маєте можливості знати це напевно. Як на людей – усе неправильно. То навіщо з цим боротися? Не сперечайтесь. Прийміть. Пристосуйтеся. Скоріться».

Книжку написав доктор Флойд Ферріс, видав – Державний науковий інститут.

– Я не маю до неї жодного стосунку! – повторив доктор Роберт Стадлер.

Він нерухомо стояв біля столу, переживаючи неприємне відчуття, ніби пропустив повз увагу якийсь часовий відтинок, і тепер не знає, скільки часу минуло від попередньої миті. Він промовив ці слова вголос, зі злісним сарказмом, скерованим на кожного, хто змусив би його це сказати.

Стадлер стенув плечима. Якщо відштовхуватися від переконання, що самовисміювання – чеснота, цей порух плечима був емоційним відповідником до речення: «Ти, Роберте Стадлер, не поведься, мов неврастенічний старшокласник». Він сів за стіл і зовнішнім боком долоні відштовхнув книжку.

Доктор Флойд Ферріс запізнився на півгодини.

– Вибачте, – мовив він, – моя автівка знову зламалася дорогою з Вашингтона. Довелось згаяти купу часу, щоб знайти майстрів – на дорозі тепер так мало машин, що половину сервісних станцій закрито.

Його тон був більше роздратований, ніж вибачливий. Ферріс сів, не чекаючи запрошення.

Якби доктор Ферріс належав до якогось іншого фаху, його б не вважали таким уже красенем, але у своїй царині зазвичай називали «привабливим науковцем». Він був метр вісімдесят

заввишки і мав сорок п'ять років, але здавався ставнішим і молодшим.

Ферріса огортала атмосфера бездоганної доглянутості, йому була притаманна грація бальних рухів, проте одяг мав стриманий: костюми вбирав зазвичай чорні або опівнічно-сині. Через тонко накреслені вусики і гладке чорне волосся хлопчачки з інститутського офісу жартувати, мовляв, доктор використовує гуталін для догляду за всім тілом. Йому не набридало самоіронічно переповідати, як колись кінопродюсер збирався ухвалити його на роль титулованого європейського жиголо. Свою кар'єру він розпочав як біолог, але про це вже всі давно забули; його знали як головного координатора Державного наукового інституту.

Доктор Стадлер зиркнув на нього вражено – зухвалість і небажання перепросити обурювали. Він сухо мовив:

– Як на мене, ви забагато часу проводите у Вашингтоні.

– Але, докторе Стадлер, хіба не ви колись відважили мені комплімент, назвавши сторожовим псом цього інституту? – люб'язно запитав доктор Ферріс. – Хіба це не найсвятіший мій обов'язок?

– У вас кілька обов'язків перед інститутом. Зокрема, пояснити причину хаосу навколо дефіциту нафти.

Стадлер не зрозумів, чому обличчя доктора Ферріса набуло напруженого і скривдженого виразу.

– Дозвольте мені зауважити, що це неочікувано та необґрунтовано, – мовив Ферріс офіційним тоном, що приховував біль та виявляв мучеництво. – Ніхто з причетних до справи представників влади не давав підстав для критики. Ми щойно подали до Бюро економічного планування та державних ресурсів докладний звіт щодо перебігу роботи на цей момент, і містер Веслі Моуч усе схвалив. Ми вклали в цей проект усі сили. Досі ніхто не називав його «хаосом». Зважаючи на місцеві труднощі та ризик виникнення пожежі, як і на той факт, що минуло тільки півроку, відколи ми...

– Про що це ви? – запитав доктор Стадлер.

– Про проект «Рекультивация Ваятта». Ви ж мене про нього запитували?

– Ні, – відповів доктор Стадлер, – ні, я... Зачекайте. Дозвольте мені розібратися. Здається, я щось пригадую про те, що інститут узявся за проект рекультивации. Що ж ви там рекультивуєте?

– Нафту, – відповів доктор Ферріс. – Нафтові поля Ваятта.

– Але ж там сталася пожежа? У Колорадо? То був... чекайте... то був чоловік, який підпалив власні нафтові свердловини.

– Я схильний вважати, що ці чутки виникли внаслідок публічної істерії, – сухо сказав доктор Ферріс. – Чутки з небажаними, непатріотичними наслідками. Не надто довіряв би тим газетним історійкам. Особисто я вважаю, що то був нещасний випадок, і Елліс Ваятт загинув у вогні.

– А хто теперішній власник тих полів?

– Наразі – ніхто. Немає ні заповіту, ні спадкоємців. Полями сім років вирішив опікуватися уряд – через суспільну необхідність. Якщо протягом цього часу Елліс Ваятт не повернеться, його офіційно визнають мертвим.

– Але навіщо вони прийшли до вас – тобто, до нас, – із таким незвичним завданням, як викачка нафти?

– Бо це складна технологічна проблема, яка потребує підтримки найкращих наукових талантів. Розумієте, йдеться про відновлення спеціального методу видобутку нафти, який застосовував Ваятт. Його обладнання досі на місці, хоч і в жахливому стані; деякі з процесів відомі, проте чомусь немає повного запису всієї технології чи основних принципів. Їх ми повинні відкрити заново.

– І як успіхи?

– Цілком задовільні. Щойно нам перерахували чималу суму. Містер Веслі Моуч задоволений. Так само, як і містер Белч із Комісії з надзвичайних ситуацій, містер Андерсон із Відділу постачання та містер Петтібон із Відділу захисту споживачів. Не розумію, чого ще від нас можна чекати. Проект цілковито успішний.

– Чи видобули ви вже хоч трохи нафти?

– Ні, але нам вдалося викликати потік із однієї свердловини – до шести з половиною галонів. Це, звісно, має лише експериментальне значення, проте слід зважати на той факт, що цілих три місяці ми гасили пожежу, і на цей момент її вже практично приборкали. У нас значно серйозніша проблема, ніж була у Ваятта: він починав із нуля, ми ж натомість маємо справу з понівеченими уламками після акту злісного, антисоціального саботажу, який... Я про те, що проблема складна, але немає сумніву: ми зможемо з нею впоратися.

– Взагалі-то я запитував у вас про брак пального тут, в Інституті. Рівень температури, який всю зиму підтримували у будівлі, жахливий. Мені сказали, пальне треба економити. Ви musiли простежити за адекватним постачанням, – це слід залагоджувати ефективніше.

– О, то ви це мали на думці, докторе Стадлер? Мені так прикро! – ці слова супроводжувались ясною полегшеною усмішкою; до Ферріса знову повернулась його турботлива манера. – Ви про те, що низька температура завдала вам дискомфорту?

– Я про те, що мало не замерз до смерті.

– Це непросто! Чому вони мені не сказали? Прийміть мої особисті вибачення, докторе Стадлер, і будьте певні, що ви ніколи більше не зазнаєте цих незручностей. Єдине виправдання, яке я можу знайти для нашого Відділу обслуговування, – це те, що нестача пального пояснюється не їхнім недбальством, а... О, я усвідомлюю, що ви не могли про це знати, і такі речі не повинні відвертати вашої безцінної уваги, але, розумієте, брак пального минулої зими спричинив загальнодержавну кризу.

– Чому? Заради Бога, не кажіть мені, що ці Ваяттівські поля були єдиним джерелом нафти у країні!

– Ні, ні, але раптове припинення постачання з головного джерела спустошило весь нафтовий ринок. Тому урядові довелося взяти на себе контроль і нав'язати країні програму економії нафти, щоб захистити основні підприємства. Я здобув для Інституту надзвичайно високу квоту – і тільки завдяки особливій послuzі, завдяки дуже особливим контактам. І почуваюся страшенно винним, що цього виявилось недостатньо. Будьте певні, таке більше не повториться. Це лише тимчасовий аварійний захід. До наступної зими ми повернемо поля Ваятта у виробництво, і умови знову нормалізуються. До того ж, коли вже йдеться про Інститут, я домовився про переобладнання всіх печей на вугілля. Це мали зробити наступного місяця, проте ливарня Стоктона в Колорадо несподівано, якось непомітно закрилася. Вони виготовляли деталі для наших печей, але Ендрю Стоктон геть неочікувано пішов у відставку, і тепер нам доведеться зачекати, аж поки його племінник знову запустить завод.

– Розумію. Що ж, вірю, ви з усім упораєтеся, – доктор Стадлер роздратовано знизав плечима. – Це вже просто смішно:

наукова установа змушена залагоджувати стільки технологічних авантур для уряду.

– Але, докторе Стадлер...

– Знаю, знаю, цього не уникнути. До речі, що таке проект «Х»?

Доктор Ферріс вистрелив у нього поглядом – чудним, пронизливим і настороженим, дещо здивованим, але не наляканим.

– Докторе Стадлер, де ви почули про проект «Х»?

– О, я почув, як кілька ваших молодших працівників щось говорили про нього так таємничо, мов детективи-аматори. Сказали, це щось несамовито секретне.

– І це правда, докторе. Це надзвичайно таємний дослідницький проект, що його нам довірив уряд. І найважливіше, щоб у газети про нього не виточилося жодного слова.

– А що таке «Х»?

– «Ксилофон». Проект «Ксилофон». Це кодова назва, звісно. Робота пов'язана зі звуком. Але я певен, вас це не зацікавить. Цей почин цілковито технологічний.

– Так, не хочу нічого знати. Я не маю часу на ваші технологічні ініціативи.

– Чи можу я порадити, докторе Стадлер, що словосполучення «Проект Х» бажано не вживати перед будь-ким?

– Добре, добре. Правду кажучи, мене такі розмови не надихають.

– Звісно ж! Та і я не пробачив би собі, якби дозволив відібрати у вас час. Будь ласка, не сумнівайтесь, що можете перекласти це на мене, – він зібрався вставати. – Якщо це й була причина, з якої ви хотіли мене бачити, то прошу, повірте, я...

– Ні, – повільно мовив доктор Стадлер. – Я хотів вас бачити через інше.

Доктор Ферріс не ставив жодних запитань, не виявляв щонайменшого бажання прислухатися; він сидів і чекав.

Доктор Стадлер простягнув руку і зневажливим рухом пересунув книжку з кутка столу до його центру.

– Чи можете пояснити, що це за непристойність? – запитав він.

На книжку доктор Ферріс і не глянув – він не зводив очей зі Стадлера. Потім відхилився назад і з дивною посмішкою промовив:

– Яка велика честь, що ви зробили заради мене такий виняток і прочитали популярну книжку. Цих примірничків протягом останніх двох тижнів продалося двадцять тисяч.

– Я її прочитав.

– І?

– Сподіваюсь почути пояснення.

– Текст вас збентежив?

Доктор Стадлер поглянув на нього здивовано:

– Чи усвідомлюєте ви, яку тему обрали? Взяти лише стиль, тільки стиль, цей бульварний підхід – для такого предмета!

– У такому разі, чи вважаєте ви, що зміст заслуговував на поважніше висвітлення? – голос лунав так невинно і гладко, що доктор Стадлер не зміг розгледіти у ньому знущання.

– Чи усвідомлюєте ви, що саме проповідуєте в цій книжці?

– Оскільки ви, докторе Стадлер, здається, її не схвалюєте, вважайте, що я написав книжку несвідомо.

Доктор Стадлер подумав про цю незбагненну Феррісову манеру: поки йому здавалося, що вистачить самого несхвалення, Феррісові на все було начхати.

– Якби п'яний хам виразив себе на папері, – сказав доктор Стадлер, – якби вічний дикун, що злісно виливає ненависть до інтелекту, відшукав відображення своєї сутності – саме такої книжки я від них чекав би. Але отримати її від науковця, з вихідними даними цього Інституту!..

– Але, докторе Стадлер, це книжка не для науковців. Її написано саме для того п'яного хама.

– Тобто?

– Для широкого загалу.

– Але ж заради Бога! Найнікчемніший недоумок здатен розгледіти різючі протиріччя у кожнісінькому вашому твердженні.

– Скажімо так, докторе Стадлер: той, хто цього не побачить, заслуговує на те, щоб вірити усім моїм твердженням.

– Але ви прикриваєте ці нечувані речі престижем науки! Нормально, коли ганебна посередність на кшталт Саймона Прітчетта верзе нісенітниці, видаючи їх за одурманливий містицизм – ніхто його не слухає. Але ж ви змусили їх думати, що це наука. Наука! Ви використали досягнення розуму, щоб його ж таки і зруйнувати. За яким правом ви скористалися моєю роботою і здійснили самовільний, безглуздий перехід в іншу царину,

випустили непридатну метафору і зліпили страхітливе узагальнення з того, що є всього лише математичною проблемою? За яким правом ви надали цьому такого звучання, ніби я – Я! – дозволив видати цю книжку?

Ферріс не робив нічого, просто спокійно дивився на доктора Стадлера. Однак спокій надавав йому майже поблажливого вигляду.

– Ну ось, розумієте, докторе Стадлер, ви говорите так, ніби книжку призначено для публіки, здатної мислити. Але це не так, тому не варто непокоїтися щодо точності, законності, логіки та престижу науки. Її адресовано масам. А ви перший завжди вважали, що маси не мислять.

Він зробив паузу, але доктор Стадлер не сказав нічого.

– Ця книжка може не мати жодної філософської цінності, зате має значну психологічну.

– Яку це?

– Розумієте, докторе Стадлер, люди не хочуть думати. І що глибше вони вгрузають у проблеми, то менше бажають думати. Але завдяки певному інстинкту вони відчують, що таки мусять думати – отже, почуваються винними. Тому благословлятимуть і йтимуть слідом за кожним, хто виправдовує їхню безмозкість. За кожним, хто перетворить на чесноту – високоінтелектуальну чесноту – те, що вони завжди вважали своїм гріхом, слабкістю і провинною.

– Ви пропонуєте цьому потурати?

– Це шлях до популярності.

– Навіщо вам популярність?

Очі Ферріса мимохідь ковзнули обличчям доктора Стадлера.

– Ми – публічна установа, – незворушно відповів він. – Нас підтримують публічні фонди.

– Тому ви розповідаєте людям, що наука – звичайне шахрайство – і її слід знищити!

– За логікою, такий висновок можна винести з моєї книжки. Але народ дійде інакших висновків.

– А як щодо знеславлення Інституту в очах інтелектуалів, якщо вони ще залишилися?

– Навіщо ними перейматися?

Доктор Стадлер міг зрозуміти цю фразу, якби її було вимовлено з ненавистю, заздрістю чи злістю; але відсутність будь-якої

з цих емоцій, буденна легкість голосу, якась аж сміхотливість, різонули його, наче миттєвий проблиск зі сфери, що не могла бути частиною реальності; внизу живота розлився холодний жах.

– Доктор Стадлер, ви помітили реакцію на мою книжку? Її сприйняли доволі схвально.

– Так. І саме у це я не можу повірити.

Стадлер мусив спілкуватися так, наче це була цивілізована дискусія, йому не слід було зупинятися, дослухаючись до власних почуттів.

– Я не здатен збагнути, чому вас обдарували такою увагою поважні академічні журнали, як не розумію і того, що вони дозволили собі всерйоз обговорювати цю книжку. Якби Г'ю Акстон був живий, у жодній академічній публікації ні в кого не піднялась би рука означити це як філософську працю.

– Але його вже немає.

Доктор Стадлер відчув, що от-от вимовить слова, які від нього хочуть почути, і прагнув завершити розмову, перш ніж зрозуміє, що то за слова.

– До того ж, – продовжував доктор Ферріс, – анонси моєї книжки – о, я певен, що ви не зважаєте на такі дрібниці, як анонси, – містили цитати схвального листа, що надійшов мені від містера Веслі Моуча.

– Що за чортівий містер Веслі Моуч?

Доктор Ферріс усміхнувся:

– Доктор Стадлер, наступного року навіть ви такого не запитуватимете. Скажімо так: містер Моуч – це людина, яка опікується розподілом нафти – поки що.

– Тоді я раджу вам триматися за свою роботу. Співпрацюйте з містером Моучем і залиште йому сферу мазутних печей, але сфера ідей належить мені.

– Цікаво було б визначити лінію розмежування, – недбало, тоном викладацького напучування, зауважив доктор Ферріс. – Але ж говоримо про мою книжку, отже – про царину зв'язків із громадськістю.

Він обернувся і турботливим жестом указав на математичні формули, виведені крейдою на дошці:

– Доктор Стадлер, це була б катастрофа, якби ви дозволили, щоб галузь зв'язків із громадськістю відволікла вас від праці, на яку не здатен більше ніхто на світі.